

УДК 341.985:343.11:343.14.158
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-6-5>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ АПЕЛЯЦІЙНОГО СУДУ ЩОДО ПОВТОРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Музиченко Олексій Володимирович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного права
факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка
o.muzychenko@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0420-0646

Метою статті є дослідження підходів до тлумачення приписів ст. 404 Кримінального процесуального кодексу України щодо можливості повторного дослідження доказів судом апеляційної інстанції без клопотання учасника кримінального провадження.

Методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-правові методи, зокрема діалектичний, системний аналіз, теоретичне узагальнення.

Результати. На основі проведеного аналізу чинного кримінального процесуального законодавства, дослідження доктринальних джерел та практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду:

– висвітлено доктринальні підходи до тлумачення приписів ст. 404 Кримінального процесуального кодексу України щодо можливості повторного дослідження доказів судом апеляційної інстанції без клопотання учасника кримінального провадження;

– наведено приклади із судової практики щодо різних підходів до розуміння повноважень суду апеляційної інстанції в частині повторного дослідження доказів із власної ініціативи;

– досліджено питання дотримання апеляційним судом засад змагальності та безпосередності дослідження доказів під час надання іншої оцінки доказам, аніж та, яку дав суд першої інстанції.

Висновки. Як на практиці, так і в доктрині кримінального процесу немає єдиного підходу до тлумачення приписів ст. 404 Кримінального процесуального кодексу України щодо наявності повноважень у суду апеляційної інстанції на повторне дослідження доказів за відсутності клопотання прокурора, потерпілого чи його представника, які в апеляційній скарзі ставлять питання про погіршення становища обвинуваченого. Зважаючи на вищевказане, запропоновано конкретизувати положення Кримінального процесуального кодексу України, які б усунули суперечності з вищевказаного питання.

Ключові слова: повноваження суду апеляційної інстанції, змагальність, безпосередність дослідження доказів, судова практика, повторне дослідження доказів.

CERTAIN ASPECTS OF THE EXERCISE OF AUTHORITIES OF THE COURT OF APPEALS REGARDING RE-EXAMINATION OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Muzychenko Oleksii Volodymyrovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor at the Department of Public Law
Faculty of Law and International Relations
Borys Grinchenko Kyiv University
o.muzychenko@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0420-0646

The **purpose** of the article is to study approaches to the interpretation of the provisions of Art. 404 of the Criminal Procedure Code regarding the possibility of the appellate court to re-examine evidence without the request of a participant in criminal proceedings.

Methods. The methodological basis of the research is general scientific and special legal methods, in particular dialectical, systemic analysis, theoretical generalization.

Results. Based on the analysis of the current criminal procedural legislation, the study of doctrinal sources and the practice of the Criminal Court of Cassation as part of the Supreme Court:

– doctrinal approaches to the interpretation of the prescriptions of Art. 404 of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the possibility of the appellate court to re-examine evidence without the request of a participant in criminal proceedings;

– examples from judicial practice regarding different approaches to understanding the powers of the appellate

court in terms of re-examination of evidence on its own initiative are given;

– the issue of the appellate court's compliance with the principles of adversariality and immediacy of the examination of evidence when giving a different assessment to the evidence than the one given by the court of first instance was investigated.

Conclusions. *Both in practice and in the doctrine of the criminal process, there is no single approach to the interpretation of the prescriptions of Art. 404 of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the authority of the appellate court to re-examine the evidence in the absence of a request from the prosecutor; the victim or his representative, who raise questions about the deterioration of the accused's condition in the appeal. Taking into account the above, it is proposed to specify the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which would eliminate contradictions on the above issue.*

Key words: *authority of the appellate court, competition, immediacy of the examination of evidence, judicial practice, re-examination of evidence.*

Вступ. Питання про повноваження апеляційного суду завжди було і залишається актуальним.

Проблематика повноважень суду апеляційної інстанції неодноразово ставала предметом наукового інтересу Н. Р. Бобечка, І. В. Гловюк, О. Ю. Костюченко, Р. О. Куйбіди, Л. М. Лобойка, В. Т. Маляренка, В. І. Мариніва, О. Г. Яновської та ін.

Сьогодні дослідження окремих аспектів щодо повноважень суду апеляційної інстанції актуалізувалося зміною підходу Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) до тлумачення приписів ст. 404 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) щодо можливості повторного дослідження доказів судом апеляційної інстанції за відсутності клопотання прокурора, потерпілого чи його представника, які в апеляційній скарзі ставлять питання про погіршення становища обвинуваченого.

1. Дотримання судом апеляційної інстанції засад змагальності та безпосередності дослідження доказів під час надання іншої оцінки доказам, аніж та, яку дав суд першої інстанції. Нормативне регулювання та судова практика

Відповідно до положень ст. 404 КПК України, суд апеляційної інстанції переглядає рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги та не має права розглядати обвинувачення, якого не було висунуто в суді першої інстанції.

Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Причому, виходячи за межі апеляційних вимог, суд апеляційної інстанції повинен дотримуватися загальних положень щодо визначення меж судового розгляду.

Згідно з положеннями статей 404, 405 цього Кодексу, апеляційна процедура передбачає оцінку оскаржуваного вироку на відповідність нормам матеріального та процесуального права. Цей суд переглядає рішення суду першої інстанції у межах апеляційних скарг і зобов'язаний перевірити всі доводи, наведені у скаргах, у тому числі за необхідності і шляхом дослідження доказів (КПК, 2012).

Відповідно до вимог ч. 3 ст. 404 КПК України, за клопотанням учасників судового провадження апеляційний суд зобов'язаний

повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, якщо суд першої інстанції встановив їх не повністю або з порушеннями, і може дослідити докази, які не досліджувалися цим же судом, лише в тому разі, якщо учасники судового провадження заявили клопотання про дослідження таких доказів під час розгляду в суді першої інстанції або коли про ці докази стало відомо після ухвалення судового рішення, що оскаржується (КПК, 2012).

ККС ВС у своїх постановках, зокрема у справах № 264/8032/15-к (провадження № 51-2592км18), № 180/1597/17 (провадження № 51-1413км21), № 520/14112/14-к (провадження № 51-846км20), № 517/639/17 (провадження № 51-2342км20), неодноразово наголошував про те, що недотримання засади безпосередності призводить до порушення інших засад кримінального провадження: презумпції невинуватості, забезпечення права на захист, змагальності сторін тощо. При цьому зміст такої засади, як безпосередність дослідження доказів судом апеляційної інстанції, відрізняється від змісту цієї засади в суді першої інстанції. Ця відмінність зумовлена функцією суду апеляційної інстанції – перегляд вироку суду в апеляційному порядку, а не вирішення кримінального провадження по суті, що дублює функції суду першої інстанції. Основними функціями суду апеляційної інстанції є перевірка та оцінка правильності встановлення судом першої інстанції фактичних обставин кримінального провадження, точність та відповідність застосування місцевим судом норм матеріального та процесуального закону, справедливості призначеного заходу кримінально-правового впливу і безпечності вирішення інших питань, що підлягають з'ясуванню під час ухвалення судового рішення, а не самостійне встановлення фактичних обставин кримінального провадження (див., наприклад, постанови від 13 липня 2022 р. у справі № 522/2003/15-к, провадження № 51-9773км18; від 21 грудня 2022 р. у справі № 759/5737/17, провадження № 51-2899км20).

У зв'язку із цим донедавна існувала ustalена судова практика ККС ВС, згідно з якою якщо прокурор, потерпілий чи його представник подають апеляційну скаргу на погіршення становища обвинуваченого/виправданого, зокрема посилаючись на необґрунтованість виправдувального вироку або необхідність скасування обвинувального вироку у зв'язку з неправильною кваліфікацією місцевим судом учиненого особою діяння та необхідності застосування закону України про кри-

мінальну відповідальність, яким передбачено відповідальність за більш тяжке суспільно небезпечне діяння, то така апеляційна скарга повинна містити не лише вказівку на докази, які не були досліджені судом першої інстанції, та/або докази, які були досліджені, але належним чином не оцінені судом першої інстанції, а й містити клопотання про їх дослідження.

Так, ККС ВС у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що на відміну від суду першої інстанції суд апеляційної інстанції здійснює перегляд вироку суду першої інстанції у межах апеляційної скарги, а тому повноваження суду апеляційної інстанції стосовно дослідження доказів визначаються переглядом кримінального провадження у межах вимог апеляційної скарги з урахуванням наявності або відсутності обґрунтованого клопотання сторони кримінального провадження про повторне дослідження доказів, а дослідження судом апеляційної інстанції доказів без клопотання учасників кримінального провадження, тобто за власною ініціативою, означало б, що цей суд підмінив би прокурора та здобував би докази винуватості особи, що є неприпустимим та суперечить завданням кримінального судочинства, а також порушує принцип доведеності винуватості стороною обвинувачення поза розумним сумнівом, не відповідає засадам об'єктивності та неупередженості суду та буде неправомірним обмеженням права обвинуваченого на справедливий суд, яке передбачено ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. За таких обставин за відсутності обґрунтованого клопотання про повторне дослідження доказів, що повинно відповідати приписам ч. 3 ст. 404 КПК України, апеляційний суд не повинен досліджувати ці докази, оскільки апеляційний перегляд судового рішення може бути перетворено у повторний розгляд кримінального провадження по суті, що фактично нівелює принцип інстанційності судочинства (див., наприклад, постанову від 13 липня 2022 р. у справі № 522/2003/15-к, провадження № 51-9773км18).

При цьому слід урахувати, що ККС ВС змінив вищевказаний підхід щодо неможливості дослідження доказів судом апеляційної інстанції без клопотання учасника кримінального провадження, що спричинило дискусію як між практичними працівниками, так і в доктрині кримінального процесу.

Отже, у Постанові об'єднаної палати ККС ВС від 03 квітня 2023 р. (справа № 537/984/20, провадження № 51-1747кмо22) цей Суд виснував, що під час апеляційного розгляду за апеляційною скаргою прокурора, потерпілого чи його представника з вимогою щодо постановлення нового вироку, за наявності доводів про невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження та/або неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність суд апеляційної інстанції має право повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, безвідносно до того, чи заявлено клопотання про повторне дослідження доказів.

дження доказів.

2. Доктринальні підходи до тлумачення приписів ст. 404 КПК України щодо можливості суду апеляційної інстанції повторно дослідити докази без клопотання учасника кримінального провадження

Перший підхід. Коли без клопотання учасника кримінального провадження суд апеляційної інстанції досліджує обставини або докази, він тим самим виходить за межі скарги. Якщо суд апеляційної інстанції виходить за межі скарги, він зобов'язаний дотримуватися обмежень, передбачених ч. 2 ст. 404 КПК України. Як наслідок, надання іншої оцінки окремим доказам, що були оцінені місцевим судом, під час розгляду апеляційної скарги, поданої на погіршення становища обвинуваченого, суперечить ст. 404 КПК України та є порушенням ст. 22 КПК України.

Обґрунтування такого підходу полягає у тому, що дослідження судом апеляційної інстанції доказів за власною ініціативою, без відповідного клопотання сторони провадження, для встановлення окремих обставин, що підлягають доказуванню, або надання іншої оцінки окремим доказам, які були оцінені місцевим судом, під час розгляду апеляційної скарги, поданої на погіршення становища обвинуваченого, є порушенням закріпленого у ст. 22 КПК України принципу змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості та може свідчити про відсутність неупередженості та обвинувальний ухил суду в конкретному кримінальному провадженні. Таке тлумачення зумовлено й публічним характером діяльності прокурора під час підтримання публічного обвинувачення, адже, відстоюючи, на його думку, необґрунтованість вироку чи ухвали, він має ех офіціо вжити всіх процесуальних заходів, передбачених КПК України, задля відстоювання своєї позиції, зокрема заявити клопотання про дослідження доказів (Гловюк, 2023: 84).

Другий підхід. Оскаржуючи виправдувальний вирок суду першої інстанції з підстав його необґрунтованості, прокурор, потерпілий чи його представник, таким чином, у першу чергу оскаржують правильність установлення судом першої інстанції обставин кримінального провадження, що стали підставою для прийняття рішення про визнання обвинуваченого невинуватим у пред'явленому обвинуваченні та його виправдання. Оскарження рішення в певній частині фактично можна визначити як прохання апелянта повторно розглянути справу в цій частині. Тому, розглядаючи таку апеляційну скаргу, суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити не лише ті докази, про дослідження яких прокурор, потерпілий чи його представник клопотали в апеляційній скарзі, а й інші докази, якщо вони стосуються встановлення такої обставини кримінального провадження, як винуватість (невинуватість) обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення, оскільки, виходячи із засади безпосередності дослідження доказів, суд апеляційної

інстанції не може їм дати іншу оцінку, ніж ту, яку дав суд першої інстанції, не здійснивши їх безпосереднього дослідження. При цьому у визначенні того, які з джерел доказів необхідно використати для перевірки (встановлення) цієї обставини, суд апеляційної інстанції зв'язаний лише правом дослідити нові докази, які він може дослідити лише за клопотанням учасників судового провадження і виключно якщо вони заявляли клопотання про їх дослідження під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується (ч. 3 ст. 404 КПК України). А от у праві повторно дослідити докази, які вже досліджувалися судом першої інстанції, суд апеляційної інстанції не зв'язаний, як і не зв'язаний він у засобах перевірки як перших, так і других. Тобто якщо повторне дослідження цих доказів необхідне для з'ясування (перевірки) обставини винуватості (невинуватості) обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення, про перевірку правильності встановлення якої просять в апеляційній скарзі, прокурор, потерпілий чи його представник, то суд апеляційної інстанції має повторно дослідити такі докази незалежно від того, чи заявляють про це клопотання зазначені особи (Кашка, 2015: 346–347).

Висновки. Підбиваючи підсумки, слід констатувати, що як на практиці, так і в доктрині кримінального процесу немає єдиного підходу до тлумачення приписів ст. 404 КПК України щодо наявності повноважень у суду апеляційної інстанції на повторне дослідження доказів за відсутності клопотання прокурора, потерпілого чи його представника, які в апеляційній скарзі ставлять питання про погіршення становища обвинуваченого.

Зважаючи на вищевказане, необхідно конкретизувати приписи ст. 404 КПК України, які б усунули суперечності з вищевказаного питання.

При цьому варто погодитися з позицією тих науковців, яка фактично збігається з правовим висновком, викладеним у Постанові Об'єднаної палати ККС ВС від 03 квітня 2023 р., про те, що суд апеляційної інстанції

має право повторно дослідити докази незалежно від того, чи заявляли про це клопотання учасники кримінального провадження, якщо повторне дослідження цих доказів необхідне для з'ясування (перевірки) обставин винуватості (невинуватості) обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення, про перевірку правильності встановлення якої просять в апеляційній скарзі прокурор, потерпілий чи його представник, а також у разі зазначення в апеляційній скарзі вимог щодо постановлення нового вироку, за наявності доводів про невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження та/або неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. *Урядовий кур'єр*. 2012. № 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#996> (дата звернення: 28.12.2023).
2. Гловюк І.В. Тлумачення та застосування статті 404 Кримінального процесуального кодексу України щодо ініціативності суду: судова практика Касаційного кримінального суду. *Право і безпека*. 2023. № 3(90). URL: <https://lvduvs.academia.edu/IreneGloviuk> (дата звернення: 28.12.2023).
3. Кашка О.С. Повноваження суду апеляційної інстанції : монографія / за ред. О.Ю. Костюченко. Київ : Алєрта, 2015. 630 с.

REFERENCES:

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy (2012). Verkhovna Rada Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine 2012. Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian] (date of application: 28.12.2023).
2. Glovyuk I. Interpretation and application of Article 404 of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding court initiative: case law of the Criminal Court of Cassation. *Law and security*. 2023. No. 3 (90). URL: <https://lvduvs.academia.edu/IreneGloviuk> (date of application: 28.12.2023).
3. O. Kashka Powers of the court of appeal: monograph / O.S. Kashka; under the editorship O. Kostyuchenko. -K.: Alerta, 2015. 630 p.

*Стаття надійшла до редакції 02.01.2024
The article was received 02 January 2024*